

МЕТАЛУРГІЙНІ КОМПЛЕКСИ У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У даний час глобалізація є однією з головних тенденцій розвитку світової економіки, яка торкнулася серед інших галузей і металургійної промисловості України. Господарські міжнародні зв'язки дуже впливають на перерозподіл ресурсів і підвищення ефективності металургійного виробництва, наслідками чого є посилення ролі промислових комплексів, необхідність систематизації науково-методичних підходів до реорганізації виробництва, активізація робіт щодо зниження витрат. Оскільки українська металургія має експортну спрямованість, то світові тенденції визначають проблеми вітчизняної металургії. Отже, актуальність даного дослідження є очевидною.

Проблемам розвитку металургійної промисловості присвячено чимало досліджень науковців та практиків, зокрема О.І. Амоші, С.С. Аптекаря, В.Н. Амітана, І.В. Буєєва, С.Б. Довбні, Ю.І. Єханурова, Л.В. Левківського, Ф.Ю. Поклонського, К.В. Гумелюк, Л.М. Кузьменко, Л.Г. Червової, М.Г. Чумаченка та інших [1, 37; 2, 113]. Дані дослідження були тісно пов'язані з досліджуваними проблемами. Але робиться спроба, спираючись на «Державну програму розвитку і реформування ГМК України на період до 2011 року» і її оновлену редакцію (2008 р.), детально проаналізувати роль гірничо-металургійної промисловості України у світовій металургії, процеси реорганізації у формі «злиття» активів металургійних компаній, обґрунтувати економічну доцільність реорганізації, ситуацію на світовому і внутрішньому ринку металопродукції, перспективи їх розвитку на найближчий період, із визначенням ніш для конкретних видів української

металопродукції на основних зовнішніх ринках і внутрішньому ринку України.

У теоретичному дослідженні узагальнено, що у сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища основний фактор забезпечення подальшого економічного розвитку України, пов'язаний перш за все з реорганізацією та відновленням промислового потенціалу, але його неможливо розглядати у відриві від гірничо-металургійного комплексу та первинної ланки економіки – металургійних підприємств із повним технологічним циклом виробництва, які є основою зростання національної економіки країни. Ураховуючи, що гірничо-металургійний комплекс – це складна регіоноутворююча система міжгалузевих взаємодій десятків підприємств, то гірничо-металургійний комбінат – це складна система, що має декілька рівнів управління, згідно з якими і формується промисловий потенціал, і є пірамідою, у якій первинні дані про фінансове становище, шляхом структуризації передаються знизу на більш високі рівні управління. Отже, проаналізуємо, наскільки ефективними були процеси реорганізації гірничо-металургійного комплексу країни, що є основою економічної безпеки держави.

Гірничо-металургійний комплекс України останніми десятиліттями забезпечує більше 40% надходження валюти від експорту продукції, у якому задіяні 558 тис. працюючих, забезпечує виробництво близько 27% ВВП країни. За даними Міжнародного інституту чавуну і сталі (ISI, зараз World Steel Association), у 2007 р. Україна посіла восьме місце у світі серед найбільших країн-виробників сталі з обсягами виплавки 42,8 млн. т (3,2% від загального обсягу виплавки сталі). Рейтинг найбільших сталеливарних

© Поклонський Федір Юхимович – доктор економічних наук, професор.
Донецький державний університет управління.
Ращупкіна Валентина Микитівна – кандидат економічних наук, доцент.
Донбаська національна академія будівництва і архітектури, Макіївка.

компаній світу наведено у таблиці.

Таблиця. Рейтинг виробників сталі у світі за 2006 р. порівняно з показниками 2005 р. [1]

2006 р.		2005 р.		Компанія	2006 р.		2005 р.		Компанія
Рейтинг	Млн. т	Рейтинг	Млн. т		Рейтинг	Млн. т	Рейтинг	Млн. т	
1	117,2		n/a	Arcelor Mittal	41	7,0	38	7,0	Mariupol (Ilyich)
2	34,7	3	32,0	Nippon Steel	42	6,8	39	6,8	BlueScope
3	32,0	5	29,9	JFE	43	6,8	42	6,2	Panzhuhua
4	30,1	4	30,5	POSCO	44	6,6	48	5,7	Jiuquan
5	22,5	6	22,7	Baosteel	45	6,5	41	6,4	Voestalpine
6	21,2	7	19,3	U.S. Steel	46	6,4	46	5,8	Handan
7	20,3	8	18,4	Nucor	47	6,4	59	4,4	Tata
8	19,1	12	16,1	Tangshan	48	6,3	43	6,2	Metalloinvest
9	18,3	9	18,2	Corus Group	49	6,3	51	5,4	Taiyuan
10	18,2	10	17,5	Riva Group	50	6,0	54	5,0	Jianlong
11	17,5	13	15,2	Severstal	51	6,0	44	5,9	Chelyabinsk (Mechel)
12	16,8	11	16,5	ThyssenKrupp	52	5,7	49	5,6	AK Steel
13	16,1	14	13,9	Evrast Group	53	5,4	56	4,6	Liuzhou
14	15,6	15	13,7	Gerdau	54	5,2	55	4,6	Beitei
15	15,3	20	11,9	Anshan	55	5,2	57	4,5	Tangshan Guofeng Steel
16	14,6	22	10,5	Jiangsu Shagang Gr.	56	5,1	66	4,0	Xinyu
17	13,8	18	13,0	Wuhan	57	5,0	53	5,2	Erdemir Group
18	13,6	16	13,5	Sumitomo	58	4,9	61	4,4	Nangang
19	13,5	17	13,4	SAIL	59	4,8	69	3,8	Kunming
20	12,8	19	12,6	Techint	60	4,8	50	5,5	HKM ⁴
21	12,5	21	11,4	Magnitogorsk	61	4,5	65	4,2	EZDK
22	11,2	24	10,4	Jinan	62	4,4	85	2,9	Tonghua
23	10,9	27	9,6	Magang Group	63	4,4	60	4,4	Zaporizhstahl
24	10,8	25	10,3	Laiwu	64	4,3	70	3,5	Shaoguan
25	10,7	26	10,3	China Steel	65	4,3	78	3,3	Steel Dynamics
26	10,5	23	10,4	Shougang	66	4,2	86	2,9	Global Steel Holdings
27	9,9	32	8,5	Valin Steel Group	67	4,1	62	4,2	SIDOR
28	9,8	28	9,4	Imidro	68	4,0	76	3,4	Pingxiang Steel
29	9,5	30	8,6	IUD	69	4,0	63	4,2	Hadeed
30	9,1	31	8,5	Novolipetsk	70	3,9	75	3,4	Hebei Jinxi
31	8,9	33	8,2	Hyundai	71	3,8	68	3,9	Nisshin Steel
32	8,8	29	8,7	Sistema Usiminas	72	3,8	58	4,5	Stelco
33	8,7	34	8,2	Metinvest	73	3,7	67	4,0	SSAB
34	7,7	35	7,7	Kobe Steel	74	3,6	87	2,8	Xinjiang Bayi
35	7,6	40	6,5	Benxi	75	3,5	52	5,2	CSN
36	7,5	37	7,0	Baotou	76	3,5	72	3,4	Tianjin Tiantie
37	7,4	36	7,1	Salzgitter	77	3,5	80	3,2	IPSCO
38	7,2	45	5,8	Celsa	78	3,4	73	3,4	Vizag Steel
39	7,2	79	3,3	Duferco Group	79	3,4	77	3,3	AHMSA

конкурентоспроможності української металургійної продукції і, таким чином, сприяло загостренню конкуренції з іншими виробниками на зовнішніх ринках збуту. Очевидно, що одночасно із внутрішніми причинами діє цілий ряд зовнішніх чинників,

які обумовлюють посилення конкуренції на ринках збуту. Серед них відзначимо такі: характерною особливістю останніх років є той факт, що активне зростання попиту на прокат відбувається в першу чергу в тих країнах, які активно нарощують власне виробництво (Китай, Індія, Іран). Це веде до

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ СОБІВАРТОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ГМК

Низька ефективність виробництва українського ГМК компенсувалася останнім часом відносно низькими цінами на енергоносії та однієї з найнижчих у світі заробітної платою працівників. При сьогодиншній тенденції вирівнювання рівня цін на споживані ресурси до середньосвітових, утримання конкурентоспроможної собівартості можливе тільки за рахунок проведення комплексної модернізації галузі

	Поточний стан	Необхідні дії з підвищення конкурентоспроможності
Енергосміність	Підприємства вітчизняного ГМК протягом останніх років мали свої в розпорядженні більш дешеві енергоресурси (перш за все електроенергія і природний газ), ніж їх конкуренти в розвинутих країнах. Проте зараз відбувається процес вирівнювання внутрішніх цін на енергоносії з середньосвітовими, і ця конкурентна перевага поступово нівелюється. При цьому питомі витрати електроенергії та енергоносіїв на наших підприємствах, як правило, значно вище за показники кращої світової практики. Така ситуація спостерігається практично у всіх підгалузях ГМК за винятком виробництва агломерату	Для збереження конкурентоспроможності на ринках збуту вітчизняним підприємствам ГМК необхідно в найкоротші терміни упровадити на своїх енергоємних переділах (доменний, сталеплавильний, прокатний) сучасні технології (пиловугільного вдування, заміщення мартенівських потужностей конвертерними, підвищення питомої ваги продукції, виготовленої за допомогою машин безперервного литва заготовок, припинення використання природного газу для додаткового збагачення в доменному циклі)
Матеріало-сміність	Найменш матеріалосміним є доменне виробництво. Витрата сировини і матеріалів у доменній шихті для виробництва чавуну перевищує зарубіжні аналоги на 15-50%. Це пов'язано з низькою якістю сировини, що використовується, значним зносом доменного устаткування і використанням застарілих технологій виробництва	Необхідно реалізувати проекти щодо подальшого підвищення якості металургійної сировини. Потрібна модернізація доменного устаткування для підвищення технологічних характеристик печей
Трудомісткість	На сьогодиншній день вітчизняна робоча сила залишається все ще набагато більш дешевою, ніж у розвинутих країнах. Питома вага оплати праці у структурі собівартості металургійних і гірничорудних підприємств не перевищує 17%, тоді як у США, ЄС і Японії вона становить до 40%. У той же час кількість персоналу у нас не виправдано велика. На сумірних за обсягами продукції, що випускається, західних підприємствах працює, як мінімум, на 30% менше осіб. Це пояснюється використанням більш сучасних технологій і високим рівнем автоматизації праці	Необхідно здійснити поступове упровадження нових технологій (у тому числі й інформаційних – SAP, Oracle, АСУ ТП), що дозволяють підвищити продуктивність праці і якість виконуваних робіт. Це у свою чергу дасть резерв для зростання заробітної плати на підприємствах ГМК (зараз цей показник по галузі не перевищує \$400 у місяць)

Рис. 3. Особливості структури собівартості підприємств ГМК

скорочення імпортової ніші в цих (і сусідніх) країнах і, як наслідок, загострення конкуренції на цих ринках. Характерний приклад – ринок Південно-Східної Азії. Протягом 2004-2005 рр. українські виробники плоского прокату були практично повністю витиснені з цього ринку виробниками з Китаю;

процеси глобалізації ведуть до укрупнення металургійних компаній, що, у свою чергу, посилює позиції такої великої компанії за рахунок розширення присутності на окремих регіональних ринках, зміцнення збутової мережі тощо. Структура

виробничих потужностей металургійних компаній України наведена на рис. 4;

укрупнення компаній, за рахунок включення до неї підприємств різного профілю, часто сприяє зростанню внутрішньокорпоративних поставок на окремі види продукції (гарячекатані рулони, сляби тощо). Як результат, у торгівлі багатьма видами продукції знижується обсяг дійсно вільного (тобто не пов'язаного з корпоративними зв'язками) ринку. Таким чином, конкуренція на цих товарних сегментах загострюється. Яскравим прикладом, що підтверджує сказане, є

світова торгівля слябами: у даний час уже близько половини світового ринку припадає на внутрішньокорпоративну торгівлю;

прагнення компаній працювати переважно для ринків продукції з високою додатковою вартістю. Характерною ознакою, що впливає на конкуренцію, на ринках

високотехнологічної продукції є постійне посилення вимог до якості.

Необхідно відзначити, що в умовах високих темпів зростання виробництва металопродукції зараз загострилася боротьба за сировинні ресурси. У першу чергу йдеться про залізорудну сировину, а також про кокс,

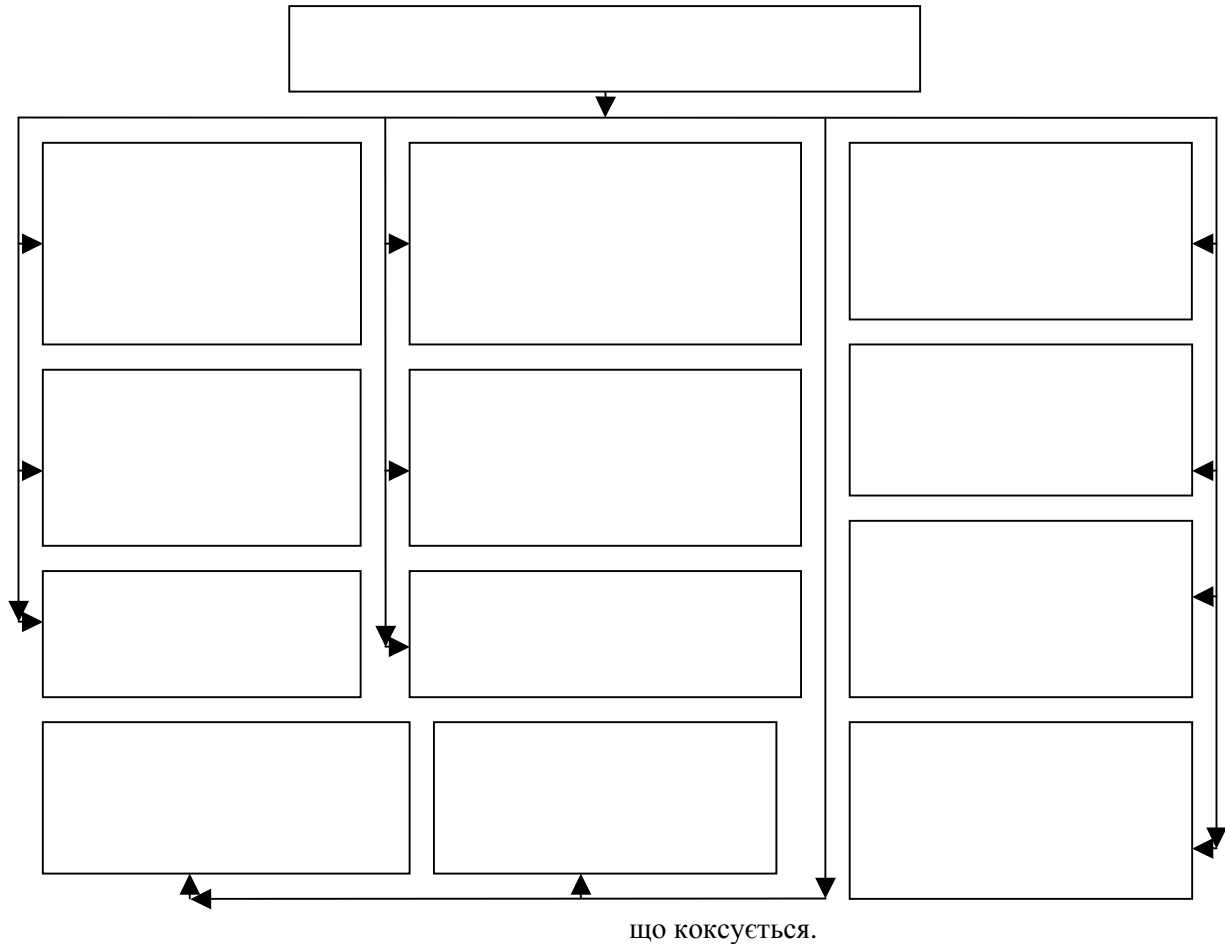

Рис. 4. Структура активів сталеливарних і доменних потужностей України

Про таке свідчить декілька фактів: ціни на сировину зростають, що свідчить про зсув балансу попиту і пропозиції в бік попиту. Попит, що швидко зростає, наприклад, призвів до того, що завантаження видобувних потужностей залізорудних компаній, починаючи з 2001 р., безперервно наростало, досягнувши в 2006-2007 рр. рівня 106-108%. Ціни на сировину є не тільки індикатором високого попиту, але також впливають на рентабельність металургійного виробництва. Боротьба за

рентабельність, таким чином, знаходить своє віддзеркалення у боротьбі за сировину;

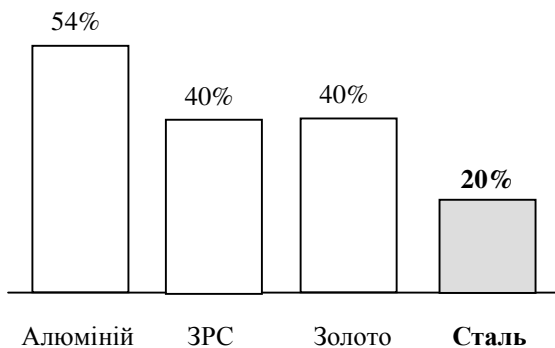
частка світової торгівлі у споживанні вугіллям і особливо залізнякам, що коксується, також наростає. Наприклад, по залізнякам цей показник за останні 10 років збільшився із 44 до 49%. Природна причина зростання значущості світової торгівлі, очевидно, полягає в нерівномірному розподілі сировинних ресурсів. Проте зростання торгівлі одночасно посилює роль і позиції найбільших експортуючих компаній, які контролюють основні сировинні ресурси.

Як на ринку руди, так і на ринку вугілля по три найбільші компанії контролюють до 70% світової торгівлі. Це різко посилює позиції сировинних компаній щодо металургійних підприємств, а також загострює конкуренцію за сировину між ними;

останніми роками посилилася активність металургійних компаній зі створення вертикально-інтегрованих структур, що включають сировинні підрозділи. Ця тенденція характерна як для ринку України, так і для багатьох світових металургійних лідерів (наприклад – політика компанії Арселор Міттал). Історія розвитку металургійного і гірничорудного бізнесу ясно показує, що в періоди високого попиту на сировині, його споживачі прагнуть отримати гарантований доступ до сировинних ресурсів. Для періодів зниження активності характерна зворотна тенденція – позбавлення від непрофільних активів.

Якщо металургійні компанії виявляють цікавість до створення своїх сировинних

Виробництво сталі залишається найбільш фрагментованою галуззю .
Частки найбільших виробників по галузях, %

... але процес консолідації вже почався

Під впливом конкуренції, що зростає, у сталевій галузі відбувається консолідація. Частка 2 найбільших виробників виросла з 6% у 2001 р. до 10% у 2005 р.

У 2001 р. три європейські виробники Arbed, Usinor і Acelaria об'єдналися і утворили найбільшого у той час виробника Arcelor.

Об'єднанням компаній Ispat International і LNM Holdings в 2004 р. утворилася компанія Mittal Steel. У 2006 р. Mittal Steel поглинув Arcelor.

Сталеливарна галузь усе ще украй фрагментована порівняно з суміжними галузями. Частка 5 найбільших виробників сталі не перевищує 20%, тоді як 3 найбільші виробники ЗРС контролюють близько 1/3 світового виробництва і 2/3 морської торгівлі ЗРС

підрозділів, то гірничорудні компанії, навпаки, вважають за краще концентруватися виключно на видобутку сировини і горизонтальному укрупненні компаній. Тобто тоді як металургійні компанії прагнуть зарезервувати для себе стабільні джерела сировини, добувні компанії упевнені у стійкості існуючих ринків збуту. Ця обставина свідчить про те, що теперішній момент на металургійному ринку можна характеризувати як етап дефіциту сировини. Процеси глобалізації, що відбуваються в останнє десятиріччя, характерні для багатьох галузей бізнесу. Особливо активно ці процеси здійснюються у тих галузях, для розвитку яких необхідні великі за обсягом і довгострокові капітальні вкладення. У процесі дослідження обґрунтовано економічну доцільність та наслідки глобалізацій цих процесів для України (рис. 5).

Глобалізація ГМК:

процес глобалізації в металургії почався на початку 90-х років. Він означає, що бар'єри на шляху торгівлі продуктами металургії скорочуються, а конкуренція загострюється; характерною межею процесу глобалізації в металургії є подальша консолідація сектору. Так у 2005 р. було офіційно заявлено про 250 злиття і поглинання (причому 99 із них мали міжнародний, а 151 – внутрішній характер)

Основні наслідки глобалізації ГМК:

консолідація. Домінування глобальних транснаціональних корпорацій (ТНК); переміщення металургійного виробництва в регіони з більш низькою собівартістю

Зростаюча роль транснаціональних корпорацій у ГМК:

ТНК мають істотні конкурентні переваги на глобальному металургійному ринку; у кожній ТНК є країна базування 1, яка одержує велику частину вигід від існування цієї ТНК: платежі до бюджету, висококваліфікованих робочих місць, розвиток науки і технологій; Україні вигідно, щоб глобальні ТНК «базувалися» на її території; цього можна досягти, підтримуючи розвиток власних великих виробників у їх прагненні стати глобальними компаніями

Рис. 5. Глобалізація світового ГМК: наслідки для України [2]

Доведено, що основними заходами з підвищення конкурентоспроможності металопродукції, розвитку експортоорієнтованих імпортозаміщувальних виробництв, диверсифікації українського експорту, підвищення якості експортної продукції є:

підтримка та розвиток виробничих потужностей гірничодобувних підприємств ГМК, модернізація та заміна зношеного обладнання, упровадження нових технологій із підвищення якості залізородної сировини;

модернізація та технічне переоснащення основних фондів, упровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій у коксохімічному виробництві, включаючи будівництво, реконструкцію та технічне переоснащення коксових батарей, будівництво установок сухого гасіння коксу, здійснення комплексу заходів зі збереження енергетичних ресурсів, розроблення нових технологічних процесів підготовки вугілля та виробництва коксу для металургійного виробництва;

технічне переоснащення, модернізація обладнання, розроблення нових процесів виробництва феросплавів, спеціальних сталей та сплавів;

модернізація та технічне переоснащення аглодоменного виробництва, здійснення комплексу заходів із збереження енергетичних ресурсів в аглодоменному виробництві й економії природного газу, застосування вдування пиловугільного палива (ПВП) у доменному процесі, упровадження обладнання для брикетування залізовмісних відходів, розроблення нових ресурсо- та енергозберігаючих технологічних процесів доменного виробництва;

створення альтернативних процесів виробництва металізованого продукту

способом прямого відновлення заліза, зокрема за технологіями "MIDREX" і ITmk3; модернізація та технічне переоснащення сталеплавильного виробництва, виведення з експлуатації та заміна мартенівських печей на конвертери й електроагрегати, будівництво та реконструкція киснево-кислородних цехів, розвиток виробництва електросталі, у тому числі за рахунок будівництва мініметалургійних заводів, будівництва та модернізація машин безперервного лиття заготовок (далі – МБЛЗ), установок позапічної обробки чавуну і сталі, розроблення нових видів сталі та сплавів для потреб промисловості;

модернізація та технічне переоснащення прокатного виробництва, зменшення сировинних та енергетичних витрат, використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій, створення обладнання для виробництва конкурентоспроможних видів прокату, поліпшення якості прокату, труб та металовиробів, удосконалення сортаменту;

модернізація основного та допоміжного устаткування енергетичного господарства металургійних підприємств, зменшення витрат природного газу й утилізація вторинних енергетичних ресурсів і відходів виробництва, модернізація турбокомпресорних установок, створення технологічних процесів використання вторинних ресурсів для зменшення енергетичних витрат;

модернізація та технічне переоснащення підприємств кольорової металургії, освоєння нових та відновлення виробництва перспективних видів продукції;

фундаментальні та прикладні дослідження сучасних і перспективних металургійних технологій світового рівня,

розроблення методик та наукове обґрунтування питомих витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для перспективних технологічних процесів ГМК;

розроблення, дослідження та удосконалення заходів із поліпшення екологічного стану довкілля, поліпшення промислової безпеки й охорони праці у ГМК; гармонізація та оптимізація вітчизняних технічних стандартів на продукцію з міжнародними стандартами, що зменшить витрати на обов'язкове підтвердження відповідності експортній продукції, які становлять 3-5%.

Але слід відзначити, що невіршені проблемні питання у поєднанні з конфліктом між великими власниками і державою навряд чи дозволять українським металургам швидко зайняти нові ніші високотехнологічної продукції. У найближчі три-чотири роки основним напрямом залишиться зниження собівартості традиційного для України металевого напівфабрикату. Щоб поправити ситуацію, від влади потрібно не так багато. Наприклад, уряд міг би примусити монополістів на ринку металургійної сировини понизити ціни до економічно обґрунтованого рівня і зрівняти рентабельність усіх учасників ГМК. Крім того, могли б зобов'язати гірничорудні підприємства працювати перш за все на внутрішній ринок, а не експортувати велику частину своєї продукції, забуваючи про споживачів країни. Адже важко назвати логічною ситуацію, коли Україна, яка на 100% може забезпечити свої потреби в залізорудній сировині, імпортує його з Росії, поповнюючи бюджет сусідньої країни.

Ці й інші негативні тенденції призводять до того, що українські металурги не можуть акумулювати засоби, необхідні для корінних процесів реорганізації виробництва. А без цього вже через декілька років Україна ризикує виявитися на задвірках світового ринку чорних металів.

Література

1. Анализ роли горно-металлургического комплекса Украины в мировой металлургии: Отчет ГП «Укрпромвнешэкспертиза». – К., 2008. – 75 с.
2. Сталь на рубеже столетий / Кол. авторов под науч. ред. Ю.С. Кораблева. – М.: МИСИС, 2001. – 664 с.
3. Грищенко С.Г. Производство продукции черной металлургии Украины в январе-июле 2008 года / С.Г. Грищенко // Металлургический компас. Украина – мир. – 2008. – № 9. – С. 35-36.
4. Грищенко С.Г. Підсумки роботи гірничо-металургійного комплексу України в 2007 році та плани галузі на 2008 рік. «Металоклуб» / С.Г. Грищенко. – 2008. – № 1. – С. 16-17.
5. Грищенко С.Г. Нет спасения от Китая (Металурги мира о глобальном кризисе) / С.Г. Грищенко // Металлургический компас. Украина – мир. – 2008. – № 12. – С. 2-5.
6. Грищенко С.Г. Металлургия Украины на пороге третьего тысячелетия / С.Г. Грищенко // Обзор украинского рынка. – 2003. – № 3 (55). – С. 81-83.